

Паралельно з основоположними нормативно-правовими актами держави, Верховна Рада України прийняла низку “обслуговуючих” галузь інтелектуальної власності законів. Це Закон України “Про державну таємницю” від 21 січня 1994 р.¹, “Про захист інформації в автоматизованих системах”² від 5 липня 1994 р., “Про наукову і науково-технічну експертизу”³ від 10 лютого 1995 р.

Формування законодавчої бази з інтелектуальної власності відбувалось і шляхом кодифікації відповідних норм у вже згаданому Цивільному Кодексі України, Кримінальному Кодексі, Адміністративному, Господарському, Митному Кодексах України. Норми, котрі є складовою частиною цих кодексів і стосуються інтелектуальної власності, спрямовані на її правову охорону та містять конкретні механізми захисту інтелектуальних прав. У Верховній Раді України з 2004 р. знаходиться на вивченні і розгляді Кодекс інтелектуальної власності, на жаль, без видимих перспектив.

Правниками України вносяться пропозиції і про створення спеціалізованих судів з розгляду спорів з проблем інтелектуальної власності. Завданням держави, сучасної юридичної науки, є, перш за все, здійснення всеобучу, формування правової свідомості всіх громадян в галузі інтелектуальної власності, а також правової культури.

Законодавство України з інтелектуальної власності “живе” і воно розвивається. Свідченням цього є висока динаміка внесення змін до базових законів, що враховують вимоги життя, суспільні потреби та об’єктивні закономірності цивілізаційного прогресу. Людство практично вичерпує традиційні резерви засобів зростання продуктивності праці, запаси матеріальних ресурсів, сировини, енергоносіїв. Шлях до виживання земної цивілізації пролягає у вмілому негайному використанні інтелектуального потенціалу людської спільноти. Тому ХХІ ст., природньо, називають епохою інформаційних процесів, інновацій та інтелектуальної власності.

¹ВВР України.– 1994.– № 16.– С. 218.

²ВВР України.– 1994.– № 31.– С. 286.

³ВВР України.– 1995.– № 9.– С. 56.

Статті

Микола МУШИНКА

ЗАВЕРШЕННЯ РОКУ СТЕПАНА РУДНИЦЬКОГО В УКРАЇНІ

Mykola MUSHYNKA. On Finalization of Stepan Rudnytsky Memorial Year in Ukraine.

Тернопільська облдержадміністрація оголосила 2007-ий рік Роком Степана Рудницького. Ім'я С.Рудницького в Україні до недавнього часу було майже забуте, хоч йдеться про найвизначнішого географа України, фундатора української національної географії. На жаль, ще й сьогодні його ім'я відоме хіба-що вузькому колові географів. Хто такий Степан Рудницький? Пригадаймо хоча би найосновніші дані з його біографії.

С.Рудницький народився 3 грудня 1877 р. в Перемишлі, однак з двох років жив у Тернополі, де почав навчатися в гімназії. Вищу географічну освіту здобув у Львові, Відні та Берліні. У Львівському університеті габілітувався на доцента (1908). Там же вперше в історії запровадив курс “Географія України” (1913). Під час Першої світової війни працював у Віденському антропологічному інституті та тісно співпрацював із Союзом визволення України, Українською Пресою службою та товариством “Osteuropa”. В 1917 р. повернувся на кафедру географії Львівського університету, з якої 1919 р. його було звільнено польською адміністрацією.

Повернувшись до Відня, він став експертом еміграційного уряду ЗУНР, з доручення якого виготовляв усі карти та статистичні дані для потреб уряду і міжнародних організацій. Був теж співзасновником Українського Вільного Університету, з яким в 1921 р. виїхав у Прагу, ставши першим деканом його філософського факультету. Паралельно викладав географічні дисципліни в Карловому університеті, Празькому Німецькому університеті, Українській господарській

академії в Подєбрадах та в Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова. В 1922 р. його обрано делегатом ЗУНР на Міжнародну конференцію в Генуї. В 1924 р. був спів-організатором Першого Міжнародного з'їзду слов'янських етнографів та географів у Празі.

В 1926 р. на запрошення Уряду СРСР С. Рудницький виїхав у Харків, де його було іменовано завідувачим кафедри географії Геодезичного інституту, директором новозаснованого Українського науково-дослідного інституту географії і картографії, головним редактором "Записок" цього інституту. У Всеукраїнській академії наук в Києві він завідував Кафедрою географії, був заступником голови Комісії краєзнавства та директора Музею антропології та етнографії ім. Ф. Вовка. Був теж відповідальним редактором географічного відділу "Української Радянської Енциклопедії", для якої виготовив цілу серію гасел і карт. В 1928 р. він узяв в Україну своїх дітей Лева й Ірину (Орису) та кілька своїх учнів з Праги та Львова (В. Баб'яка, В. Геріновича, М. Іваничука, К. Дубняка та інших). У тому ж 1928 р. і він представляв Українську РСР на міжнародній географічній конференції в Берліні. В 1929 р. його було обрано академіком Всеукраїнської академії наук у Києві. Останнім місцем його роботи був Харківський інститут народної освіти, в якому він завідував кафедрою географії. Отже, і в Радянській Україні (як і раніше в Західній Європі) він був українським географом номер один. Не було іншого рівного йому.

21 березня 1933 р. Державне політичне управління УРСР в Харкові його арештувало і після шістьох місяців інтенсивних допитів судова трійка при колегії ДПУ УРСР його засудила на п'ять років позбавлення волі за "приналежність до контрреволюційної Української військової організації", "шпигунство", "шкідництво" та інші абсолютно вигадані "гріхи".

Кару він відбував в сибірському таборі "Сіверлаг", пізніше – на Соловках. Не зважаючи на крайнє поганий стан здоров'я, будучи визнаним абсолютним інвалідом, непридатним до фізичної праці ("доходяга"), в тюрмі і таборах він напи-

сав дві наукові праці: "Геоніомія" (342 стор.) та "Ендигенна динаміка земної кори" (1200 стор.), які таборове начальство в нього відібрало "для перевірки" і слід по них пропав.

9 жовтня 1937 р. інша "трійка" винесла над С. Рудницьким новий вирок – розстріл. Разом з ним було розстріляно 1116 в'язнів колишнього Соловецького монастиря, переважно членів української еліти: вчених, професорів, політиків, письменників, художників, артистів, композиторів, представників вищого духовенства, лікарів. Переважну більшість з них в часі від 30 жовтня до 5 листопада 1937 р. розстрілював садист Михайло Матвеев, капітан Державної безпеки – по 150-250 в'язнів в день. 59-річного Степана Рудницького він позбавив життя пострілом в голову 3 листопада 1937 р., про що власноручно підписав заздалегідь підготовлений п'ятирядковий "акт": "Приговор Тройки УНКВД ЛО по протоколу № 83 от 9 октября 1937 года в отношении осужденного к ВМН Рудницкого, Степана Львовича приведен в исполнение 3 ноября 1937 года, в чем и составлен настоящий акт". Разом з тим він пустив кулі в лоб його учневі та співробітникові Василю Баб'яку, письменникам Миколі Зерову, Павлові Филиповичу, Валерію Підмогильному, Мирославу Ірчану, Валерію Поліщуку, режисерові Лесю Курбасу та сотням інших, за що його було удостоєно титулом "стахановець розстрільної справи" та нагороджено орденом Червоної Зірки. До своєї смерті в 1971 р. він жив у Москві і отримував спеціальну пенсію.

Після арешту С. Рудницького в 1933 р. в Україні всі його роботи були вилучені з бібліотек і знищені, архівні матеріали – теж знищені, з винятком деяких карт, які публікувалися без наведення його прізвища. Ім'я С. Рудницького було піддане довічному забуттю.

Перша монографія про Степана Рудницького появилася лише в умовах незалежної України⁴. В ній автор блискуче проаналізував наукові праці вченого і вказав на їх значення для сучасності. Крім того, він вперше познайомив широку

⁴Шаблій Олег: Академік Степан Рудницький – фундатор української географії. – Львів; Мюнхен, 1993. – 224 с.

громадськість з чотирьохтомною судовою справою українського географа, в якій задокументовані найдрібніші деталі його біографії. Про реабілітацію імені С.Рудницького він, між іншим, написав: “Для того, щоб стерти білу пляму з імені С.Рудницького багато зробив вчений-етнограф, доктор Микола Мушинка із Пряшева (Словаччина). Він написав і опублікував наприкінці 80-их і на поч. 90-их рр. статті про вченого в українській періодиці Польщі, України, Америки, віднайшов у Чехо-Словаччині і опублікував в Канаді листи С.Рудницького до сестри Софії та швагера Станіслава Дністрянських, періоду 1926-1932 рр., дослідив епістолярну спадщину – листи вченого до його учителя, наставника і часами опонента академіка М.Грушевського”⁵. Тут я хочу зазначити, що в 1976 р. у містечку Вейпрти в Західній Чехії я зовсім випадково познайомився з дочкою С.Рудницького Емілією Голубовською, яка під великим секретом розповіла мені про життя і трагічну долю свого батька та дала в моє розпорядження цікаві матеріали про нього, його сестру – славу піаністку Софію та її чоловіка, академіка Станіслава Дністрянського. На основі цих матеріалів я розпочав справу громадської реабілітації цих визначних діячів української науки і культури.

З того часу дослідження життя і наукової спадщини С.Рудницького зробило значний крок вперед. Були видані дальші ґрунтовні праці розстріляного географа. Найвизначнішою з них є монографія Павла Штойка “Степан Рудницький: Життєписно-бібліографічний нарис” (Львів, 1997) та його ж “Листування Степана Рудницького” (Львів, 2006). В ширшому історичному контексті розглянуто діяльність С.Рудницького в книзі О.Рубльова “Західноукраїнська інтелігенція в загальнонаціональних, політичних і культурних процесах. 1914-1939” (Київ, 2004). В збірнику “Чому ми хочемо самостійної України?” (Львів, 1994, упорядник О.Шаблій) були перевдані деякі важливі праці С.Рудницького з політичної географії.

Переломним у ставленні до імені С.Рудниць-

кого був 2007 р., на який припало 130 років з дня народження та 70 років трагічної смерті С.Рудницького. Цікаво відзначити, що найбільшу шану фундаторові української географії віддали не Київ, не Харків, не Відень, і не Прага, де він своєю діяльністю залишив найбільш помітний слід, а місто Тернопіль, де він прожив лише 12 дитячих років та один рік учителював у гімназії. Саме тут проходили основні заходи “Року Степана Рудницького”. Вони розпочалися відкриттям пам’ятного знаку С.Рудницькому на будинку, де він жив з 1879 по 1891 р. (бульвар Шевченка, № 2). По суті, це великий тривимірний пам’ятник (скульптор Олесь Маляр), на якому зображено погруддя С.Рудницького над етнографічною картою України. На схематичній мідяній карті Україна зображена не в державних, а етнічних кордонах, тобто є там і Пряшівщина в Словаччині, Лемківщина та Холмщина в Польщі, Берестейщина в Білорусії, Задонщина та Кубань у Росії. Пам’ятник було урочисто відкрито і освячено священиками Греко-католицької та Православної церков 19 квітня 2007 р. при масовій участі тернопільчан і гостей з різних міст України та з-за кордону. Про історію пам’ятника розповів на відкритті ініціатор його побудови Ігор Дітчук. Він, між іншим, сказав: “Чи не найбільша заслуга в поверненні з небуття до українців доброго імені Степана Рудницького належить академіку Миколі Мушинці... 1993-го року він виступив тут [в Тернополі] із доповіддю про Рудницького на всеукраїнській науковій конференції географів та з лекціями перед студентами педагогічного університету. Саме його гонорар за ці лекції започаткував фонд вшанування академіка Степана Рудницького в м. Тернополі”⁶. В дійсності п’ятнадцять років тому, коли Україна переживала значну економічну кризу, мені було соромно брати гонорар за свої лекції про С.Рудницького. Тоді я жартома сказав: “Дайте це на фонд побудови пам’ятника Степану Рудницькому” і дав про це письмову довідку Тоді я і не подумав, що мій почин дасть такі позитивні результати.

⁵Там само.– С. 164.

⁶Історія української географії.– Вип. 15.– Тернопіль, 2007.– С. 127.

На початку “Року Рудницького” я привіз до Тернополя робочий стіл С.Рудницького з його письмовим начинням (чорнильниця, перо, ніж для розрізування пошти тощо). Як мені сказала дочка С.Рудницького Емілія, батько одержав цей стіл у спадок від свого батька Лева, а, від’їжджаючи із Праги в Україну, залишив його сестрі Софії та швагерові Станіславу в Празі. Виявилось, що це єдиний речовий предмет, який залишився від С.Рудницького після його розстрілу. Стіл став експонатом Обласного краєзнавчого музею в Тернополі. Українське географічне товариство прийняло постанову, згідно з якою за цим столом щороку матимуть право сидіти й пером С.Рудницького підписатися переможці географічних змагань. Перших вісьмох стипендістів “Стипендії ім. С.Рудницького” та переможців географічних олімпіад за столом С.Рудницького було урочисто нагороджено 7 грудня 2007 р.

Разом із столом автор цих рядків передав тернопільцям оригінали 43 листів С.Рудницького до сестри Софії та швагера С.Дністрянського, висланих ним із Харкова до Праги в часі від 1926 по 1932 р. Тут же я передав в державний архів Тернопільської області ряд рідкісних фотографій та публікацій С.Рудницького, серед яких була і його найвизначніша книга⁷, яка вперше на конкретних фактах довела світові, що українці є сповні сформованим народом, який має право на самостійну державу. Разом з матеріалами Рудницького я подарував Тернопільському обласному архіву весь архів Станіслава Дністрянського, що охоплює його особисті документи, шкільні свідоцтва, університетські дипломи, депутатський портфель, рідкісні публікації, рукописи десятків його наукових праць тощо. Багатий рукописний архів Софії Дністрянської пару днів раніше я передав Краєзнавчому музеєві в Ужгороді разом з канапою, на якій вони обоє померли, срібним заручинним браслетом, золотим шлюбним перстеном, кухонним начинням, керамікою, тканинами, рідкісними фотографіями, великим олійним портретом С.Дністрянського (роботи М.Івасюка) та

графічним портретом Софії Дністрянської (невідомого автора). Отже, в Україну було повернуто не лише меморіальні речі Степана Рудницького, але і спадщину його найближчих родичів.

В рамках “Року Степана Рудницького в Тернопільській області” відбулося кілька важливих заходів, пов’язаних з його іменем: наукові конференції, семінари, круглі столи, публікації, виставки, екскурсії та експедиції по слідах С.Рудницького. Було видано пам’ятну марку, спеціальний конверт тощо.

Не менш урочистим було і завершення Року С.Рудницького наприкінці 2007 р. Головною подією на цей раз була наукова конференція в Тернополі, присвячена ювілеям С.Рудницького, що в ній брали участь визначні географи з цілої України. Програма конференції охоплювала 102 доповіді на пленарному засіданні та в сімох секціях.

Стіл Степана Рудницького став основним експонатом його експозиції в Тернопільському краєзнавчому музеї. За ним урочисто премійовано вісьмох переможців географічних олімпіад та інших географічних змагань України. Цікавою була презентація чотирьох книжок про С.Рудницького, виданих в рамках “Року”. Конференція закінчилася краєзнавчою екскурсією в Збаразький історико-архітектурний заповідник.

“Рік Степана Рудницького в Тернопільській області” був достойним вшануванням пам’яті українського вченого зі світовим іменем, який відмовився від привабливих запрошень кількох європейських університетів очолити кафедри географії східної Європи в їхніх вузах і виїхав будувати занедбану географію в рідній Україні. За свою любов до батьківщини він поплатився життям, однак спадщина, яку він залишив у своїх наукових працях, в умовах незалежної України ще довго буде джерелом глибокого пізнання рідного краю.

Подібні заходи по вшануванню ювілеїв С.Рудницького відбулися також у Львові. І там на будинку географічного факультету Національного університету ім. І.Франка було відкрито пам’ятну таблицю найвизначнішому українському географові.

⁷“Ukraina. Land und Volk” (Україна. Земля і люди). – Відень, 1916. – 416 с.